

Eurooppalaisia maaesimerkkejä kansainvälisen muuttamisen ja koulukiusaamisen yhteydestä

FANDREM, HILDEGUNN & O'HIGGINS NORMAN, JAMES (2024; toim.) *International perspectives on migration, bullying, and school: implications for schools, refugees, and migrants*, 184 s. Routledge, London.

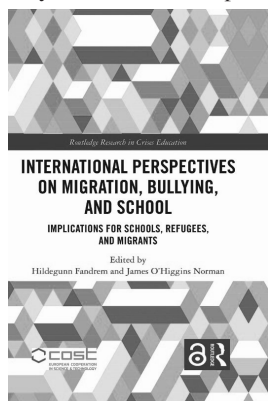
Inklusiota voidaan tarkastella myös maantieteen linsin läpi, jolloin siitä muodostuu maantieteellinen ilmiö tai yhteiskunnan maantieteellinen prosessi. Maahanmuuttajan tai pakolaisen onnistunut inklusio uuteen kotimaahan tai kohdemaan on ideaali. Pääsyä tähän ideaaliin rajoittavat monet tekijät. Olen aiemmin kirjoittanut, että maahanmuuttaja taustaisten, varsinkin nuorten kotoutumisen paikkoja voivat olla asuinympäristö ja koulu sekä miksei myös maantieteen luokka (Muukkonen 2017). Vaikka katsauksessani olin pohtinut koulun mahdollisuuksia inklusioon edistäjänä, voi koulu olla myös paikka, joka jarruttaa tai estää inklusiota. Kasvatustieteilijöiden Hildegunn Fandrem ja James O'Higgins Normanin (2025) toimittama teos tarkastelee juuri tätä. Teos esittelee Euroopan komission rahoittaman TRIBES-hankkeen (*Transnational Collaboration on Bullying, Migration, and Integration at School Level*) tuloksia ja havainnot. Hanke tutki ilmiötä niin ensi käden kertomusten, politiikka-asiakirjojen kuin elettyjen kokemusten kautta. Toimitetun teoksen keskiössä kiusaaminen (engl. *bullying*) sekä siihen linkittyvät rakenteet ja piirteet, kuten koulun ilmapiiri, koulutuspolitiikka, moninaisuus ja inklusio, teknologia ja teknologian kehitys sekä oppijoiden kokemukset ja näkemykset. Toimittajat ilmoittavat teoksen tavoitteeksi edistää toimijoiden välistä laaja-alaista ja poikkialaista yhteistyötä, jotta pakolais- ja maahanmuuttajataustaiset oppijat kokisivat koulun turvallisempaan, heidän integraationsa yhteiskuntaan olisi sujuvampi ja konkreettisenä tavoitteena ennen kaikkea, että he kohtaisivat vähemmän kiusaamista koulussa. Kiusaaminen on teoksen keskeinen käsite ja kiusaamisen vähentäminen on sen keskeinen tavoite.

Teoksen haasteena on se, että se on hankkeen tuotos, ikään kuin loppuraportti tai hankeraportin tyyppinen kirjoitus teoksen kokoelma. Eri kappaleet tuntuvat hieman toisistaan irrallisilta, eivätkö ne muodosta harkittua ja jämäkkää kokonaisuutta. Myös kunkin kappaleen valtaiset kirjoittajalistat kertovat tästä. Teoksen luettuani jäin miettimään, että olisiko näin laajasta kirjoittajajoukosta löytynyt osaamista ja kirjoittajuuden ottamista useammaltakin nykyisten kappaleiden kansakirjoittajilta siten, että teokseen olisi saanut laajuutta ja koheesiota lisää useampien harkittujen kappaleiden myötä.

Teos koostuu kymmenestä luvusta. Teoksen toimittajat avaavat ensimmäisellä luvulla, joka aloittaa rakentamaan koko teosta käsitteiden määrittelyllä ja sitä kautta kansainvälisen muuttoliikkeen (engl. *migration*), kiu-

saamisen ja koulun kontekstien pohjustamista. Käytän tässä kirja-arviossa migraatiolle käännoistä kansainvälinen muuttoliike, koska teos keskittyy pääasiassa maiden väliseen muuttamiseen. Lisäksi puhun muuttoliikkeestä tai muuttamisesta, koska se toimii yleisnimityksenä muutolle, oli se sitten vapaaehtoista eli siirtolaisuutta tai pakotettua. Pakotetun muuttamisen ääripää on pakolaisuus, mutta vapaaehtoisen siirtolaisuuden ja äärimmäisen pakotetun muuttamisen eli pakolaisuuden väliin jää laaja kirjo erilaisten yksilöllisten ja tapauskohtaisten piirteiden ”harmaa alue”; muuttamista on erilaisista, eikä tarkkarajaisia luokitteluita voida tehdä. Teos siis katsoo kansainvälistä muuttamista laajasti ja väljästi määritellen. Siirtolaisuudessa teos keskittyy maahanmuuttoon eli tulon uuteen maahan (engl. *immigration*). Lisäksi teos painottaa pakolaisissa (engl. *refugee*) maahan tulevia pakolaisia. Lähtömuuttoa ja lähtöpakolaisuutta kirjassa ei juurikaan käsitellä, eli teoksessa katsotaan kiusaamista uuden kotimaan tai kohdemaan koulun kontekstissa.

Keskeisenä viitekehyksenä kirjoittajat esittelevät lukijalle bioekologisen näkökulman Euroopassa ilmenevään kansainvälisen muuttoliikkeen ja kiusaamisen yhteyteen. Tämä näkökulma toimii ohjaavana lankana koko teoksessa, minkä takia ensimmäinen luku keskittyy siihen. Bioekologisena näkökulmana teoksessa on itse asiassa psykologi Urie Bronfenbrennerin perinteinen malli tai systeemiteoria, josta hän julkaisi ensimmäisen version jo 1970-luvulla. Malli lähtee oletuksesta, että kiusaamiskäytökseen vaikuttaa ne monet eri systeemit ja piirteet, jotka kytkyvät yksilöt laajempiin konteksteihin. Kiusaamisen tarkastelussa tämä systeemiteoria on nähty niin, että mikä tahansa muutos tai häiriö jossakin systeemin osassa saa koko systeemin muuttamaan. Kun systeemi, joka ympäröi yksilöä tai johon kietoutuneena yksilö on, muuttuu jotenkin, voi myös yksilön käyttäytyminen muuttua. Lisäksi teorialle keskeistä on, että tämä systeemi, joka kietoo yksilön sisäänsä, on monitahoinen ja monimutkainen – samaan tapaan kuin kasvi- ja eläinlajit ovat kasvu- ja elinympäristönsä bioottisten ja abioottisten tekijöiden ja ulottuvuuksien vaikutuksen alla. Tästä siis juontuu nimi bioekologinen. Kappaleessa esitellään Bronfenbrennerin systeemiteoriaa kattavasti. Siitä muun muassa esitellään sen eri mittakaavat ja ajallinen aspekti. Itse käsitteenmäärittelyssä aloituskappale tarkastelee teoksen otsikossa nimetyistä asioista kaksi: kansainvälisen ja kiusaamisen. Kansainvälisellä muuttoliikkeellä (engl. *migration*) kirjoittajat tarkoittavat ihmisen asuinpaikan vaihtoa: joko vapaaehtoisesti tai enemmän tai vähemmän pakotetusti. Voidaan siis nähdä, että teoksessa migraatiolla tarkoitetaan laajasti ihmisen siirtymistä asumaan toiseen maahan. Muuttajaksi lasketaan teoksessa niin ensimmäisen kuin toisenkin polven muuttajat.

Teoksen ja sen taustalla olevan monialaisen tutkimushankkeen kantava tavoite on tarkastella integraatiota ja sen edistämistä koulun avulla tai koulussa. Se, mitä koululla tarkoitetaan tai minkäikäiset lapset ja nuoret rajataan teoksessa kouluun käyviksi, ei määritellä selvästi. Muuten ensimmäinen luku on muiden kappaleiden esittelyä ja hankkeen työpakettien esittelyä. Kokonaisuudessaan johdantoluvun lukijaa kiinnostava anti jää siis vain muutaman käsitteen ja yhden keskeisen viitekehkeyksen esittelyksi.

Toisessa luvussa päästään itse asiaan. Luvussa pohditaan opiskelijoiden äänen kuulemistä kansainvälisestä muuttoliikkeestä. Teoksen epäonnistuminen kokonaisuutena näkyy siinä, että siinä heti määritellään uudestaan kiusaamisen ja kansainvälisen muuttamisen käsitteet. Lukijasta tämä tuntuu turhalta toistolta, vaikka ymmärrän, että lukujen halutaan toimivan myös itsenäisinä teksteinä. Luvussa tuodaan esille pohdintoja opiskelijoiden äänen kuulemisesta kuudesta Euroopan maasta: Itävalta, Kypros, Yhdistynyt kuningaskunta, Suomi, Saksa ja Sveitsi. Äänen kuulemistä tarkastellaan muun muassa maan lakien ja asetusten näkökulmasta sekä maiden olosuhteita vertaillen. Luku on kirjallisuuskatsaus aiheeseen.

Kolmas luku puolestaan tarkastelee koulun ilmapiirin merkitystä ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajataustaisille lapsille ja nuorille sekä heidän opettajilleen. Tässäkin luvussa tarkastellaan kourallista Euroopan maita: Saksa, Unkari, Irlanti, Israel, Italia ja Turkki. Havainnot pohjaavat haastatteluaineistoon, ja kustakin maasta on haastateltu 2–4 oppilasta ikähaarukassa 9–18. Opettajia haastateltiin pääosin 2–6 per maan paitsi Unkarissa 16 opettajaa. Aineiston edustavuudesta voidaan olla montaa mieltä. Tulokset kuitenkin kuulostavat odotetuilta ja loogisilta suhteessa siihen, mitä aiheesta aiemmin tiedetään, eli muun muassa kielihaasteet ja heikompi koulumenestys nousevat esiin.

Neljännessä luvussa tarkastellaan, miten juuri saapuneiden, maahan muuttaneiden lasten ja nuorten saapumisen ja koulussa aloittamisen helpottamiseksi tarjotut ohjelmat toimivat. Tässäkin luvussa on myös esimerkkimaita, joita on nyt viisi. Tutkimusaineistoksi on haastateltu opettajia ja opetuksen järjestäjiä. Samoin kuin edellisessä luvussa, myös tässä tuloksista nousee esille kielten rooli ja kulttuurisen moninaisuuden rooli sekä siihen liittyvä kompetenssi. Lopuksi käsitellään esimerkkimaiden asetusten ja sääntöjen merkitystä. Myös viides luku keskittyy juuri maahan saapuneisiin, mutta nyt heidän vanhempiansa osallistamiseen: jälleen uusissa eurooppalaisissa esimerkkimaita (6 maata).

Kuudennessa luvussa tarkastellaan koulun ja opetuksen järjestämisen oikeudellisia viitekehyksiä koulukiusaamiseen ja kansainväliseen muuttamiseen liittyen kuudessa esimerkkimaita. Seitsemäs luku puolestaan esittelee koulukiusaamisen ehkäisemiseen tähtäviä hankkeita ja ohjelmia esimerkkimaita. Kahdeksas luku taas tarkastelee koulujen arkkitehtuurin ja fyysisen ulkoasun merkitystä oppilasviihtymiseen ja kiusaamiseen, ja nyt esimerkkimaiden joukossa onkin maita myös Aasiasta ja Oseaniasta, mikä on yllättävää. Kaksi viimeistä lukua käsittelevät cyberkiusaamista sekä lasten ja nuorten auttavien puhelinten merkitystä.

Yhteenvedon todettakoon, että teos kyllä toimii hankeraporttina laajalle EU-hankkeelle, mutta itsenäisenä aihetta käsittelevänä teoksena se jää hajanaiseksi ja pinnalliseksi. Kun tämä teos löytyy Routledge-kustantajan tiedekirjojen katalogista, on odotusarvo asiakkaalla korkeammalla. Lisäksi kukin käsittelevä kappale käy läpi ja vertailee kulloinkin noin viittä–kuutta pääasiassa eurooppalaista esimerkkimaita, eivätkä maat ole aina linjakkaasti samat. Valitettavasti tästä teoksesta jäi huijattu ja pettynyt olo, kun se saapui Terran toimituksen postilokeroon. Jos laajasta hankkeesta tehdään laajalle lukijakunnalle tieteellinen kirja, ei se mielestäni ole paikka kertoa mekaanista hankeraportointia ja hankkeen työpakettien tavoitteita ja onnistumista, vaan akateemisessa mielessä siinä pitäisi päästä raportoinnista ylemmälle tasolle luomaan tuloksista yleistyksiä ja synteesiä sekä kattamaan aihetta laajasti ja kattavasti. Tämäkin laaja EU-hanke olisi voinut laatia alan akateemiselle yleisölle tieteellisen teoksen ja sen lisäksi erillisen hankeraportin teknisine yksityiskohtineen hankkeen projektinhallinnasta ja esimerkkimaiden maakuvauksista. Mielestäni tässä kohtaa laajan, mielenkiintoisen ja ennen kaikkea tärkeän hankkeen hankeviestintänä ja tuotoksena tämä teos kaatui jo suunnittelupöydällä.

PETTERI MUUKKONEN

*Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto*

KIRJALLISUUS

Muukkonen, P. (2017) Maahanmuuttajataustaisten nuorten kotoutumisen paikat ja maantiede: asuinympäristö, koulu ja maantieteen luokka. *Terra* 129(1) 29–37.

© Kirjoittaja